

Υπόμνημα Ευρωπαϊών Οικονομολόγων 2019

«Προοπτικές για μια λαϊκή πολιτική οικονομία στην Ευρώπη»

Περίληψη

Εισαγωγή: διευρυνόμενη διαφοροποίηση

Το 2018 όλες οι οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσίασαν αύξηση για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά, αλλά οι προβλέψεις για το 2019 έχουν μειωθεί λόγω της διεθνούς αβεβαιότητας, η οποία δημιουργεί προσδοκίες για σημαντικά μικρότερη αύξηση της παραγωγής στις ΗΠΑ και επικίνδυνα μεγάλη υπερχρέωση στην Κίνα. Στο πλαίσιο αυτό, η διοίκηση Τραμπ απαιτεί από τους εμπορικούς εταίρους των ΗΠΑ να μειώσουν το πλεόνασμά τους προκειμένου να περιοριστεί το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας. Πράγματι, ορισμένες αλλαγές συμφωνήθηκαν με τον Καναδά και το Μεξικό καθώς και με την ΕΕ, αλλά η σύγκρουση με την Κίνα έχει βαθύτερες ρίζες και ενδέχεται να επιδεινωθεί περαιτέρω το 2019.

Στον τομέα της άμυνας, οι ΗΠΑ αντέδρασαν αρνητικά στις ευρωπαϊκές προτάσεις για την ανάπτυξη περιορισμένης ανεξάρτητης δυναμικότητας. Παρά το γεγονός ότι η συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και της Βρετανίας αναμένεται να συνεχισθεί, οι όροι με τους οποίους η Βρετανία αποχωρεί από την ΕΕ –στο τέλος Μαρτίου– παραμένουν αντικείμενο διαμάχης στη Βρετανία. Στην ευρωζώνη παρατηρείται αυξανόμενη διαφοροποίηση μεταξύ των χωρών του Βορρά και εκείνων του Νότου ως προς το ύψος της παραγωγής. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζήτησε από την Ιταλία, η οποία κατέγραψε σχεδόν μηδενική αύξηση της παραγωγής της από τότε που εντάχθηκε στο ευρώ, να αποσύρει τις προτάσεις που κατέθεσε η νέα κυβέρνηση συνεργασίας. Ωστόσο, σε πολλές χώρες η ανεργία και η αυξανόμενη κοινωνική δυσαρέσκεια οδηγούν σε ανησυχητική αύξηση της στήριξης προς ακροδεξιά πολιτικά κόμματα και, παρά τις ορισμένες θετικές εξελίξεις στην Ισπανία και την Πορτογαλία, τα προοδευτικά κινήματα στην Ευρώπη παραμένουν αδύναμα.

1. Μακροοικονομική πολιτική και μεταρρύθμιση της ΟΝΕ: αυξανόμενη αδυναμία της οικονομίας

Η ευρωζώνη και η οικονομία της ΕΕ αναμένεται ότι θα συνεχίσουν να ανακάμπτουν. Ωστόσο, οι προβλέψεις ως προς τον ρυθμό αύξησης μειώθηκαν σημαντικά για το 2018 και το 2019, κυρίως λόγω των λιγότερο ευνοϊκών συνθηκών της ζήτησης καθώς το παγκόσμιο εμπόριο επιβραδύνεται. Η γεωπολιτική κατάσταση και ειδικότερα η εμπορική σύγκρουση μεταξύ των ΗΠΑ και της Κίνας δημιουργεί σοβαρούς κινδύνους για την παγκόσμια ζήτηση και κατά προέκταση για τις εξαγωγές των χωρών της ΕΕ. Τυχόν αποτυχία επαναρρύθμισης του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος σε συνδυασμό με το αυξανόμενο χρέος και τις φούσκες που τροφοδότησε η επεκτατική νομισματική πολιτική συνεπάγονται σημαντικό κίνδυνο για νέα κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η πολιτική σύγκρουση σχετικά με το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ιταλίας μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα νέες εντάσεις στις χρηματοπιστωτικές αγορές με αποτέλεσμα ακόμα και την χρεοκοπία της Ιταλίας, μια νέα χρηματοπιστωτική κρίση και το τέλος του ενιαίου

νομίσματος. Τέλος, αλλά εξίσου σημαντικό, οι πολύ αβέβαιες προοπτικές του Brexit επιβαρύνουν περαιτέρω τις οικονομικές προοπτικές της ΕΕ.

Παρά την ανάγκη για πολύ πιο θεμελιακού τύπου μακροχρόνιες αλλαγές, οι προτάσεις για τη μεταρρύθμιση της ευρωζώνης πρέπει να αξιολογηθούν σε σχέση με τρία κριτήρια: εάν η υλοποίηση της πρότασης θα είχε ως αποτέλεσμα 1) την προστασία των κρατικών ομολόγων από την πίεση των αγορών ομολόγων μειώνοντας τον κίνδυνο για την χρεοκοπία χωρών, αντί της υπαγωγής τους στον έλεγχο της κερδοσκοπίας των αγορών (π.χ. ευρωμόλογα, Ασφαλές Ομόλογο Ευρωζώνης, έναν μηχανισμό σταθερότητας ή διάσωσης στο ευρωπαϊκό επίπεδο), 2) την αναβάθμιση της δημοσιονομικής πολιτικής ώστε να λειτουργήσει ως σταθεροποιητικός μηχανισμός στην ευρωζώνη για συμμετρικές διαταραχές και στο εθνικό επίπεδο για μη συμμετρικές διαταραχές, επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα σημαντικές και σταθερές δημόσιες επενδύσεις σε (οικολογικές) υποδομές, καθώς και στην έρευνα και τεχνολογία (επανερμηνεία του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, Χρυσό Κανόνα για τις δημόσιες επενδύσεις, ευρωπαϊκό πρόγραμμα επενδύσεων, δημοσιονομική ικανότητα, οποιοδήποτε είδος σταθεροποιητή στο ευρωπαϊκό επίπεδο), 3) τη μείωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών μεταξύ των χωρών μελών, καθώς και μεταξύ της ΕΕ και του υπόλοιπου κόσμου μέσω ενός καλύτερου μακροοικονομικού συντονισμού, περιφερειακών και βιομηχανικών πολιτικών και μεταβιβάσεων από το κέντρο προς την περιφέρεια.

Λαμβάνοντας υπόψη τις βασικά διαφορετικές αντιλήψεις για τη μακροοικονομική πολιτική, είναι απίθανο η Γερμανία ή άλλες χώρες όπου αντίστοιχες αντιλήψεις κυριαρχούν να δεχτούν οποιαδήποτε πραγματική πρόοδο με όρους μακροοικονομικής σταθεροποίησης, θεωρώντας ότι αυτού του είδους τα μέτρα μειώνουν την αίσθηση εθνικής ευθύνης και υποσκάπτουν την αρχή της μη διάσωσης (bail-out). Συνεπώς, είναι πολύ πιθανό οποιαδήποτε τυχόν προοδευτική μεταρρύθμιση να συνοδεύεται από αυστηρή αιρεσιμότητα και σημαντικούς περιορισμούς και προϋποθέσεις ως προς την ασκούμενη δημοσιονομική και οικονομική πολιτική, καθιστώντας την με αυτόν τον τρόπο αναποτελεσματική. Με αυτήν την έννοια, η τρέχουσα συζήτηση για τη δημοσιονομική μεταρρύθμιση δεν αναμένεται να έχει σημαντικό αποτέλεσμα, καθιστώντας έτσι ακόμα πιο επιτακτική την ανάγκη η ασκούμενη νομισματική και δημοσιονομική πολιτική να είναι σε ετοιμότητα για να αντιμετωπίσουν τις επερχόμενες οικονομικές αντιξοότητες. Τυχόν αποτυχία θα οδηγήσει σε σοβαρές προκλήσεις για τη μελλοντική βιωσιμότητα του ευρώ.

2. Νομισματική και χρηματοπιστωτική πολιτική: αποτυχία της χρηματοπιστωτικής ενοποίησης

Παρά το γεγονός ότι η ηγεσία της ΕΕ εξακολουθεί να αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη χρηματοπιστωτική ενοποίηση, στην πραγματικότητα καταγράφεται μικρή πρόοδος. Ως συνήθως, η λύση αναζητείται στην ενίσχυση των διαδικασιών της αγοράς μέσω της Τραπεζικής Ένωσης και της Ένωσης των Κεφαλαιαγορών. Ωστόσο, το κύριο πλεονέκτημα της ενοποίησης είναι ο διαμοιρασμός του κινδύνου. Το Συμβούλιο, όμως, υπό την επιρροή της Γερμανίας και των συμμαχικών της κυβερνήσεων, απορρίπτει κάθε μέτρο που θα είχε αυτό το αποτέλεσμα –είτε στο μακροοικονομικό είτε στο μικροοικονομικό επίπεδο– στην ευρωζώνη.

Στην πραγματικότητα, οι κύριες δυσκολίες μπορούν να ξεπεραστούν μόνο μέσω της αλλαγής του πολιτικού προσανατολισμού της ΕΕ. Με αυτήν την έννοια, ο χρηματοπιστωτικός τομέας της ΕΕ, παρά την υφιστάμενη σταθερότητά του, απειλείται από πολιτικές που εμποδίζουν κάθε κίνηση προς μια πιο συνεκτική και συντονισμένη διάρθρωση, καθώς και από την ιδεολογική εχθρότητα απέναντι στον δημόσιο τομέα. Κοινό είναι το αίτημα για έναν χρηματοπιστωτικό τομέα που θα υπηρετεί τις ανάγκες της κοινωνίας και του πλανήτη, με δημοκρατική διακυβέρνηση και σταθερότητα.

3. Η παραγωγική δομή της ΕΕ και η ανάγκη για βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο μετασχηματισμό

Το χάσμα μεταξύ των παραγωγικών δομών της ΕΕ διευρύνθηκε το διάστημα της κρίσης, καθώς και στη συνέχεια. Οι χώρες του πυρήνα μετατόπισαν τις επιπτώσεις και τις αναγκαίες προσαρμογές σε μεγάλο βαθμό στις αποβιομηχανοποιημένες χώρες της Νότιας Ευρώπης. Στις χώρες του πυρήνα και στη βιομηχανοποιημένη περιφέρεια της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης γύρω από τη Γερμανία η ανάκαμψη ήταν σχετικά σύντομη, συχνά ως αποτέλεσμα της αύξησης των εξαγωγών. Στην αποβιομηχανοποιημένη Νότια και Νοτιοανατολική Ευρώπη, η κρίση ήταν βαθύτερη και είχε μεγαλύτερη διάρκεια. Οι πολιτικές λιτότητας αποδυνάμωσαν περαιτέρω τον μεταποιητικό ιστό. Οι οικονομίες των μεσογειακών χωρών της ΕΕ εξαρτώνται ολοένα και περισσότερο από τον τουρισμό και τον τομέα των ακινήτων.

Το πρότυπο της άνιση ανάπτυξης στην ΕΕ πρέπει να ανατραπεί. Μια προσέγγιση προς την άνιση ανάπτυξη λαμβάνει ως σημείο αναφοράς τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ). Οι (βιομηχανικές) ΑΞΕ συμβάλλουν σημαντικά στη δημιουργία άνισων παραγωγικών προτύπων. Συνεπώς, μια «διαδικασία εξομάλυνσης των ανισοροπιών για τις ΑΞΕ» θα μπορούσε να δημιουργηθεί. Προκειμένου να αποκατασταθεί η ισορροπία των παραγωγικών προτύπων, μια εισφορά έως το 10% επί των ΑΞΕ (ανάλογα με το ύψος τους) θα μπορούσε να κατατίθεται σε έναν ειδικό λογαριασμό εξισορρόπησης. Επίσης, μπορεί να ορισθεί το ανώτατο όριο των ΑΞΕ, τουλάχιστον σε τομείς στρατηγικής σημασίας, για τη διατήρηση του εθνικού ελέγχου. Συγκεκριμένες βιομηχανικές πολιτικές πρέπει να αναπτυχθούν στο επίπεδο της ΕΕ, του κράτους-μέλους και της περιφέρειας, στοχεύοντας σε συγκεκριμένες περιοχές και στη μετατροπή των οικολογικά προβληματικών βιομηχανιών. Η βιομηχανική πολιτική δεν πρέπει να στοχεύει κατεξοχήν στην αύξηση των εξαγωγών, αλλά να προάγει και βιομηχανίες για τις ανάγκες της εσωτερικής αγοράς. Αυτές οι εναλλακτικές πολιτικές αντιτίθενται στους κανόνες ανταγωνισμού και «ελεύθερης κίνησης του κεφαλαίου» στο πλαίσιο της Ενιαίας Αγοράς.

4. Οι κοινωνικές πολιτικές στην ΕΕ και το σκανδιναβικό μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας

Δέκα χρόνια μετά την εκδήλωση της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, καθίσταται ολοένα και πιο σαφές ότι η διαχείριση της κρίσης με τη μορφή της διακυβέρνησης της εκτεταμένης λιτότητας έχει οδηγήσει στην εδραίωση της ανισότητας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Η αύξηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού συνοδεύεται από πολιτικές που δίνουν προτεραιότητα στην πειθάρχηση του χρέους, τη χαλάρωση των νομισματικών πολιτικών και τη δημοσιονομική λιτότητα. Οι κοινωνικές πολιτικές υποτάσσονται στην υπεροχή των ισοσκελισμένων κρατικών προϋπολογισμών. Αυτό έρχεται σε σύγκρουση με τις γενικότερες τάσεις των κοινωνικών πολιτικών και των πολιτικών της αγοράς εργασίας σε όλη την Ευρώπη, όπως συμβαίνει με την προεξέχουσα στροφή προς τις πολιτικές της αγοράς εργασίας που αφορούν το σκέλος της προσφοράς. Την ίδια στιγμή, μέσα από την εντατικοποίηση των εξαρτώμενων από το εισόδημα κοινωνικών παροχών, οι έννοιες της αλληλεγγύης και της καθολικότητας της κοινωνικής πρόνοιας υπονομεύονται ολοένα και περισσότερο, κυρίως όσον αφορά τις κοινότητες των μεταναστών και προσφύγων.

Η Ομάδα των Ευρωπαίων Οικονομολόγων επιμένει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να δίνει έμφαση σε ένα πλαίσιο πολιτικής που δημιουργεί μία Ευρώπη της συνοχής, της οικολογίας, και της αλληλεγγύης. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, είναι φανερό ότι οι

κοινωνικές πολιτικές δεν μπορούν να αποτελούν απλώς ένα συνοδευτικό μέτρο για τον μετριασμό των χειρότερων επιπτώσεων της αδιάκοπης πίεσης για αύξηση της ανταγωνιστικότητας σε όλη την Ευρώπη. Οι πρωταρχικοί στόχοι των κατευθυντήριων γραμμών για τις εναλλακτικές πολιτικές, όπως έχουν διατυπωθεί και στα προηγούμενα Υπομνήματα, περιλαμβάνουν μια στρατηγική αποεμπορευματοποίησης της κοινωνικής πολιτικής και των αγορών εργασίας, δίνοντας έμφαση σε μη αγοραίες αρχές ως μια βασική διάσταση αυτής της διαδικασίας. Αυτό σημαίνει μια αναπροσαρμογή της κοινωνικής πολιτικής προς την κατεύθυνση της αμοιβαιότητας και της εμπιστοσύνης, και της διασφάλισης των τοπικών και δημοτικών πρωτοβουλιών.

5. Ο αυταρχικός λαϊκισμός και η πρόκληση ανοικοδόμησης μιας λαϊκής πολιτικής οικονομίας για την ΕΕ

Μια από τις πιο ανησυχητικές εξελίξεις μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2007 ήταν η επανεμφάνιση του εθνικισμού και του αυταρχικού λαϊκισμού στην ΕΕ. Ο δεξιός εθνικισμός έχει ασκήσει μια αυξανόμενη επιρροή, αν όχι κυρίαρχη, στον δημόσιο λόγο και στη γενική κατεύθυνση της πολιτικής, ιδιαίτερα όσον αφορά το ζήτημα της μετανάστευσης. Τα εθνικιστικά κόμματα έχουν αυξήσει το μερίδιο των ψήφων τους από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 στο 20% του εκλογικού σώματος της ΕΕ, είναι μέλη κυβερνήσεων σε εννιά χώρες της ΕΕ (π.χ. Αυστρία, Ιταλία) ή κυβερνούν μόνα τους (π.χ. Ουγγαρία, Πολωνία). Το ύφος της πολιτικής τους είναι εμφανώς λαϊκιστικό, αν όχι αυταρχικό. Μεταξύ αυτών υπάρχει μια έντονη λατρεία της (ανδρικής) ηγεσίας, η περιφρόνηση για τους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς της δημοκρατίας, πιο συγκεκριμένα για τα κοινοβούλια, τα δικαστήρια και τα φιλελεύθερα μέσα ενημέρωσης, καθώς και η οργανωμένη εκστρατεία ενάντια στον φεμινισμό, και στους Μουσουλμάνους, και σε άλλες ομάδες. Όσον αφορά την οικονομική τους ιδεολογία, οι θέσεις τους εκτείνονται από τον νεοφιλελευθερισμό μέχρι τον πιο συντηρητικό εθνικισμό.

Πρόσφατα, η εμπειρική έρευνα έχει καταγράψει μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ οικονομικής ανασφάλειας που προκαλείται από την κρίση και της ψήφου υποστήριξης στα αυταρχικά-λαϊκιστικά κόμματα στην Ευρώπη. Η υποστήριξη των κομμάτων του πολιτικού κέντρου, ως εγχώρια βάση της μικροαστικής τάξης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, έχει σηματοδοτεί από μια σταθερή μείωση κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Αυτή η παρατήρηση ισχύει ιδιαίτερα για τη σοσιαλδημοκρατία.

Η υφέρπουσα κρίση της πολιτικής εκπροσώπησης στη σύγχρονη Ευρώπη βασίζεται τόσο στον φόβο της επιδείνωσης του βιοτικού επιπέδου των μεσαίων τάξεων όσο και στην πραγματική υποβάθμιση της εργατικής τάξης. Παρόλο που αυτό δείχνει πράγματι την κατάρρευση του παραδοσιακού κομματικού συστήματος, όπως θεσμοθετήθηκε στο κράτος πρόνοιας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται ως μια προδιαγεγραμμένη μετάβαση στον αυταρχισμό. Επομένως, ένα βασικό ερώτημα στην τρέχουσα συγκυρία είναι κατά πόσο είναι εφικτή η ανάκαμψη μιας κοινωνικά περιεκτικής δημοκρατίας με έναν τρόπο που θα προωθεί ένα εναλλακτικό πολιτικό σχέδιο.